

Nulägesanalys

*Barn och unga som rekryteras in i gängrelaterad brottslighet
– hur ser läget ut i Umeå?*

December 2023

Text och analys:

Cecilia Ravry

Umebrå, Strategisk utveckling

Besök: Stadshuset, Skolgatan 31A

Postadress: 901 80 Umeå

090–16 10 00

umea.kommun@umea.se

www.umea.se

Innehållsförteckning

1. Inledning och syfte	5
2. Metod	6
3. Vad handlar problemet om?.....	7
Kopplingen till organiserad brottslighet.....	7
Vad har förändrats?.....	8
Hur många barn handlar det om?.....	8
Fördelar för gängen.....	10
Vad som lockar unga	11
4. Hur ser läget ut i Umeå kommun?	14
Läget i Umeå påverkas av nationella utvecklingar.....	14
Polisens lägesbild.....	14
Andra aktörers lägesbild	16
5. Hur kan vi tillsammans förebygga och motverka den här utvecklingen?.....	17
Ska man enbart använda evidensbaserade metoder?	17
Rekommenderad ansats	21
Förslag på insatser	22
Vad säger de unga själva?	26
Förslag för arbetet framåt.....	28
6. Slutsats och rekommendationer	33
7. Referenser	34

1. Inledning och syfte

Att den organiserade gängbrottsligheten i Sverige i allt större grad använder sig av barn och unga kan knappt ha undgått någon de senaste månaderna. Tidningar och TV-inslag har tagit upp fall efter fall där barn så unga som 14 eller 15 står anklagade för att ha utfört sprängningar eller skjutningar. Från de som arbetar nära barn och unga kommer larm om att kriminella alltmer öppet rekryter barn i lokalsamhället, inklusive vid idrottsplatser (Sjöbeck 2023), och att fler insatser krävs för att kunna bromsa utvecklingen.

Myndigheter och forskare har därför börjat rikta strålkastarljuset mot den här problematiken, för att bättre förstå vad som driver den negativa utvecklingen, och hur den bäst kan motverkas. På uppdrag av regeringen har Brå tagit fram en rapport som belyser varför barn rekryteras (Brå 2023). SBU utkom 1 december med en utvärdering av insatser för att förebygga och minska gängkriminalitet hos barn och unga (SBU 2023).

Samtidigt som lagförändringar förbereds på nationell nivå arbetar också regioner och kommuner med att ställa om det brottsförebyggande arbetet för att bättre komma åt det här problemet, fånga upp de unga som redan dragits in i gängkriminalitet, och förhindra att fler dras in. Problemet är nationellt – inte minst eftersom många av de organisationer som använder sig av barn och unga också är det. Gängen har nationella förgreningar, och använder sig av samma metoder i de olika orter de är verksamma i. Men det är viktigt, i det brottsförebyggande arbetet, att utgå från den lokala verkligheten. Utvecklingen har inte gått lika långt i alla kommuner; det finns en stark regional variation i antalet unga som berörs (Polismyndigheten med flera 2023). Därför måste lokalt arbete alltid föregås av lokala analyser.

Syftet med den här rapporten är att visa hur lägesbilden ser ut i Umeå kommun. Förhoppningen är att därmed kunna bidra till en kunskaphöjning internt i den kommunala organisationen, men också att lägga grunden för ett gemensamt förebyggande arbete. Därför kommer rapporten också gå in på hur kommunen kan strukturera ett gemensamt arbete för att förebygga och motverka problemet, inom ramen för samverkansarbetet *Umeå växer tryggt och säkert*.

Rapportens indelning utgår från tre enkla frågeställningar. Den första delen försöker, utifrån den kunskap som finns tillgänglig i form av forskning och rapporter, att besvara frågan "Vad handlar problemet om?". Den andra delen utgår från frågan "Hur ser läget ut i Umeå kommun?", och den tredje har fokus på görande, det vill säga "Hur kan vi tillsammans förebygga och motverka den här utvecklingen?".

2. Metod

Rapporten är framtagen av Umeå kommuns brottsförebyggande samordnare. Den vilar på två huvudsakliga källor. I första hand den beskrivning av rekryteringen som finns att läsa sig till i rapporter, forskning och journalistik. Därifrån kommer en stor del av informationen i första delen, som försöker att på ett pedagogiskt sätt beskriva problemet och vad som driver den negativa utvecklingen.

Sedan på en lokal informationsinhämtning. Polisens lägesbild har hämtats in genom samtal med enskilda poliser, samt från de presentationer som kommunpolis och spaningschef från lokalpolisområde Västerbotten höll under det möte som lokalpolisområdes chef bjöd in Umeås lokala brotts- och drogförebyggande råd (Umebrå) till i oktober 2023. Rapporten bygger också på ett trettiotal djupintervjuer som Umeå kommuns brottsförebyggande samordnare gjort med kommunföreträdare (verksamma inom skolan, gymnasiet, socialtjänsten, Fritid och kulturförvaltningen, på såväl chefs- som medarbetarnivå) samt företrädare för civilsamhälleliga organisationer. Perspektiv från unga har hämtats in från en fokusgruppsintervju som gjorts i samverkan med Ersboda Ungdomens Hus, samt från ett dialogsamtal mellan unga och politiker som organiserats inom ramen för projektet *På Ungas Hemmaplan*. Tankar och förslag på åtgärder har också hämtats in från de ungefär 100 yrkesverksamma som deltog i Umebrå forum, en halvdagskonferens med fokus på barn och unga som socialiserats in i organiserad brottslighet.

Rapporten har förberetts på kort tid och gör inget anspråk på att vara heltäckande eller att hålla vetenskaplig kvalitet. Syftet är inte så mycket att tillföra ny kunskap, utan att på ett pedagogiskt sätt samla den befintliga kunskap som finns kring problemet, för att därigenom skapa en kunskapsgrund för det förebyggande arbetet framåt.

3. Vad handlar problemet om?

I samband med att antalet sprängningar och skjutningar ökat de senaste åren har den organiserade gängbrottsligheten blivit en fråga som fått allt större utrymme i den journalistiska och politiska debatten. En aspekt som uppmärksammas alltmer är just involveringen av barn och unga i gängen, och deras roll i utförandet av det grova våldet. Såväl poliser som socialarbetare, föreningsföreträdare – och de gängkriminella själva – vittnar om att ett skifte ägt rum inte bara när det gäller omfattningen, men också när det gäller sättet på vilket barn och unga används av de kriminella nätverken.

Vill man motverka och förebygga ett problem är det avgörande att inte bara ha en förståelse för vad som sker (vem? var? när? hur?) men också för varför – de underliggande, ofta komplexa drivkrafterna som samspelar för att ge upphov till problematiken. Därför är syftet med det här avsnittet att utifrån den kunskapsproduktion som skett på senare tid ge en samlad bild av hur och varför unga, på ett nationellt plan, socialiseras in gängrelaterad brottslighet. Som nästa avsnitt kommer att visa finns det många likheter mellan det som sker nationellt och lokalt i Umeå, och därför är det bra kunskap att ha med sig in i den lokala analysen.

Kopplingen till organiserad brottslighet

Den självbild som Sverige haft som ett korruptionsfritt land utan påverkan från organiserad brottslighet och med lågt skjutvapenvåld har allvarligt rubbats av de senaste årens utvecklingar. Sverige toppar nu listan av de land i Europa med högst andel skjutvapensvåld (Brå 2021). En utveckling som inte pekar på en förvärring av våldsbenägenheten bland den stora massan av befolkningen (trenden är snarare nedåtgående), utan på en förvärrad problematik när det gäller organiserad brottslighet. Våldet synliggör såväl gängens utbredning som den eskalerande våldsspiral som förskjutit gränserna för vad som är acceptabla sätt att lösa ut konflikter i den kriminella miljön.

Varför har gängen fått ett sådant fäste i Sverige under det senaste decenniet? Frågan är komplex (och överskrider med råge den här rapportens ambitioner). Den måste relateras till stora samhällliga förändringar som migrationsströmmar, ökad ojämlikhet och segregation i det svenska samhället, utmaningar kopplade till integration, utvecklingar inom vapen- och narkotikasmuggling samt en internationalisering av den organiserade brottsligheten som möjliggjorts genom förbättrade kommunikationsmöjligheter (nätverk kan exempelvis styras från Turkiet).

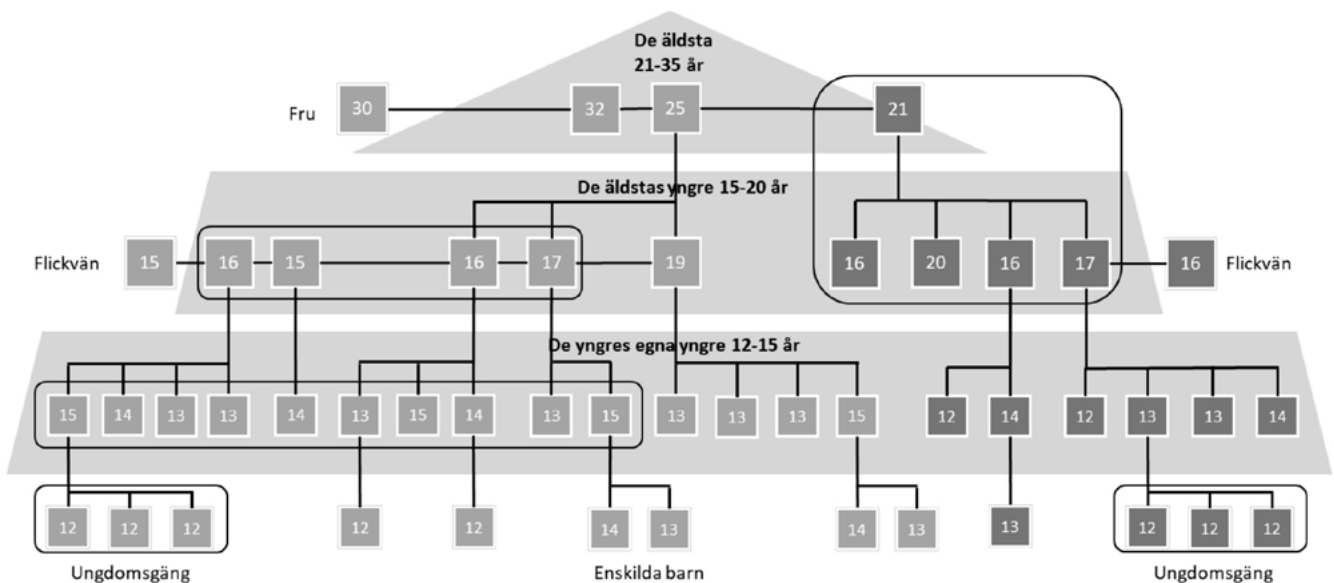
Även om gängens påverkan expanderat på senare år så bibehåller de en stark koppling till vissa geografiska områden, som i regel återfinns på polisens lista av utsatta områden, och som utgör gängens huvudsakliga spelplan och rekryteringsbas. Narkotikahandel var länge gängens huvudsakliga inkomstkälla (och står för en stor del av konflikterna), men i takt med att de organiserats har andra aktiviteter som bedrägerier, avfallsbrott eller välfärdsbrott blivit en allt viktigare inkomstkälla (Hultman 2022). Gängen, som ofta har starka kopplingar till klanstrukturer, utgör också ett växande hot när det gäller infiltration och otillbörlig påverkan, även på lokal nivå. Även om problemet som är i fokus här – insocialiseringen av barn och unga i gängrelaterad brottslighet – är mer begränsat så är det viktigt att ha i åtanke att det bara är en aspekt av ett bredare problem, som är den organiserade brottslighetens utbredning och professionalisering. Insatser riktade mot nyrekryteringen måste alltså synkas med det bredare förebyggande arbetet mot organiserad brottslighet. Allt hänger ihop.

Vad har förändrats?

Att unga dras in i gäng och är kriminellt aktiva är inget nytt fenomen. Det är väl belagt i forskning att andelen som begår brott är som högst i tonåren och den tidiga vuxenåldern (Brå 2019), samt att brottsaktiva ungdomar ofta ingår i någon form av gruppering. Att lägga ut mindre uppdrag på barn och ungdomar (som att hålla utkik) är också något som gäng i utsatta områden gjort en längre tid. Det som ändrats på senare tid är tre aspekter.

1. själva gängtillhörigheten: forskning visar att det är en ganska stor skillnad på "klassiska" ungdomsgäng och de kriminella organisationer som nu rekryterar barn och unga (Sivertsson 2023). I stället för horisontella, relativt flyktiga grupperingar av personer i samma ålder inlemmas nu barn och ungdomar i gäng som är mer hierarkiska och styrda av vuxna.
2. uppdragen: i stället för att enbart utföra enklare sysslor (som att förvara, transportera eller sälja narkotika) delegeras nu de uppgifter som tidigare utfördes av vuxna medlemmar: hantering av större drogpartier, av vapen, samt utövandet av det grova våldet (misshandel, rån, sprängningar, mord). Det innebär en större utsatthet.
3. åldern: de barn som nu dras in i gängrelaterad brottslighet är inte längre enbart i övre tonåren (16–20), utan mycket yngre, så unga som 10–12. De utgör det nedre skiktet i gängen (se bilden nedan), under ledningen av äldre ungdomar som oftast är de som rekryterar. Ofta infogas en grupp barn som redan hänger ihop i ett gäng samtidigt.

Typisk åldersstruktur i de kriminella gängen.

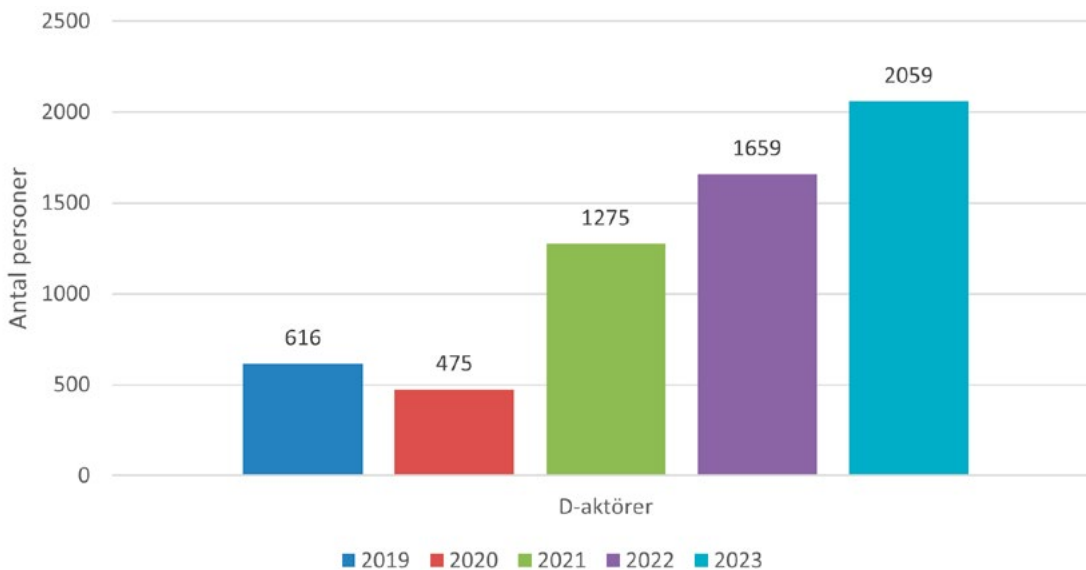
Källa: Brå 2023.

Hur många barn handlar det om?

Vad kan man säga om den här rekryteringen när det gäller trend och omfattning? De rapporter som finns drar slutsatsen att allt fler unga socialiseras in i gäng (Polismyndigheten med flera 2023, Brå 2023). Omfattningen är däremot svår att bedöma, eftersom de siffror som finns att tillgå inte är helt tillförlitliga och har ett stort mörkertal.

Rapporten *Barn och unga i organiserad brottslighet* (Polismyndigheten med flera 2023) utgår från polisens kartering, i den så kallade cylindermodellen som alla polisområden förväntas använda sig av. Den statistiken pekar på en ökning av antalet "D-aktörer", alltså de personer i åldern 7–12 år som är längst ner i gängens hierarki alternativt har en stark risk att dras in.

Antal D-aktörer i cylindermodellen 2019–2023.

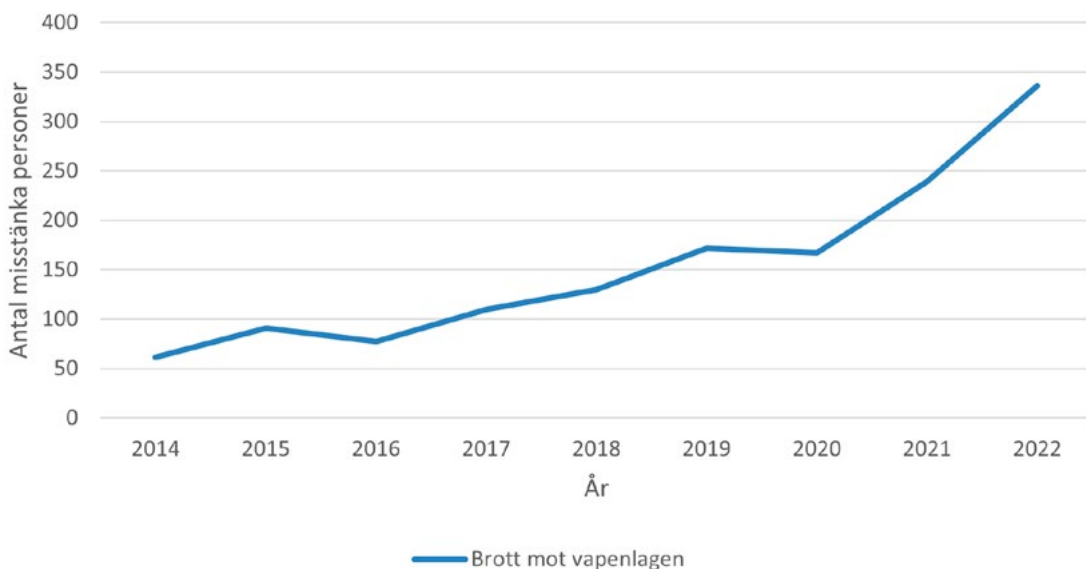

Källa: Data från polisens cylindermodell, Polismyndigheten et al 2023.

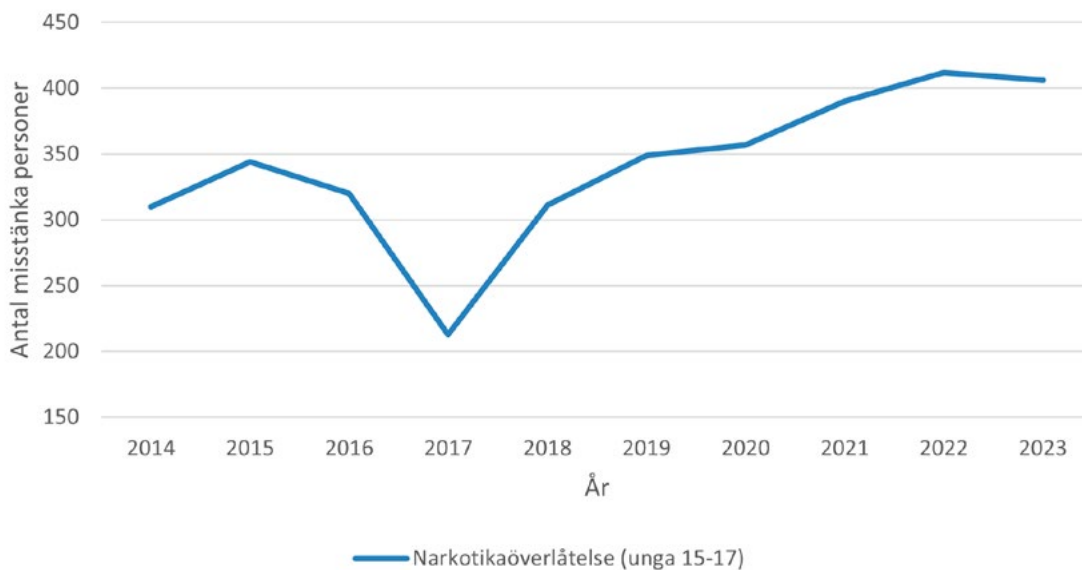
Den här statistiken är intressant, men går inte att likställa med antalet barn i åldrarna 10–12 år som har koppling till kriminella aktörer. Dels för att den bara visar de barn som finns på polisens radar (alltså inte alla), dels för att arbetssätt och rapporteringen utvecklats under den här perioden – ökningen kan alltså också visa att polisen blivit bättre på att rapportera in personer i cylindermodellen, och i synnerhet att de fått upp ögonen för de yngre barnens roll (något rapporten också poängterar). Dessutom framkommer det i rapporten att medelåldern för D-aktörer 2023 var 17 år, så uppenbarligen rapporteras inte bara 7–12 åringar in.

Ett annat intressant mått på problemet är antalet barn och unga som misstänks för grova brott, som Brås rapport analyserar i detalj (Brå 2023, s 53–56). Här ser man också ett mönster över tid, att allt fler barn och unga misstänks för grova brott, exempelvis mord, mordförsök, rån, brott mot vapenlagen, utpressning, samtidigt som det generella ungdomsvåldet minskar (Sivertsson 2023). Nedan visualiseras utvecklingen för två grova brott: brott mot vapenlagen och mord av man/pojke med skjutvapen.

Antal personer misstänkta för brott mot vapenlagen.

Antal personer misstänkta för narkotikaöverlåtelse.

Fördelar för gängen

Vad kan förklara att ett växande antal barn och unga rekryteras av kriminella gäng, och att allt fler av de som rekryteras begår grova våldsbrott? För att svara på den frågan måste man beakta vad det finns för fördelar med en sådan utveckling för de inblandade aktörerna.

För gängen finns det flera fördelar med att knyta till sig yngre barn, som Brås rapport om rekryteringen också belyser. Ett av de viktigaste skälen är helt enkelt ekonomisk vinning. Unga barn kan utföra en hel del uppgifter (exempelvis lagra och transportera narkotika eller vapen) för en blygsam ersättning. Det är alltså billigare än att anlita en vuxen eller en äldre ungdom som skulle begära mer i gengäld. Dessutom kan barn röra sig mer obemärkt i den urbana miljön. Att knyta till sig barn tidigt är också en form av framtidssäkring eftersom det försvårar för andra gäng att etablera sig i ett område om alla möjliga rekryter redan är inlemmade i en annan organisation. Att delegera riskfyllda uppgifter till barn är också ett sätt att skydda de vuxna i nätverket från risker, exempelvis genom att låta barn bära vapen, överlåta narkotika eller ansvara för en skjutning. Det faktum att minderåriga, och i synnerhet ej straffmyndiga ungdomar, riskerar mer lindriga straff kan också förklara utvecklingen (Polismyndigheten med flera 2023).

Slutligen är en mycket viktig drivkraft äldre ungdomars önskan att stiga i gängets hierarki. Som Brås rapport visar är rekryteringen av så kallade "egna yngre" ett nödvändigt steg för att klättra, eftersom den äldre då kan delegera ut uppgifter, däribland försäljningen av narkotika. Det möjliggör en större omsättning, som ger mer pengar och ökad status. Den gradvisa aggregeringen av allt fler barn är alltså inte en toppstyrd process utan en form av nästan organisk expansion. Det innebär att det snarare är regel än undantag att barn rekryteras av äldre barn snarare än vuxna i ledarpositioner. Barn blir därmed både offer och förövare i den här processen, en insikt som är viktig att ha med sig in i det förebyggande arbetet.

Rekryteringen av unga – och delegeringen av riskfyllda uppgifter – är alltså en utveckling som på många sätt gynnar både gängen överlag, och de individuella gängmedlemmar som knyter till sig "egna yngre". Men anledningen att utvecklingen tagit fart är att rekryteringen också präglas av ömsesidighet. Det finns givetvis indikationer på att vissa unga tvingas att utföra ärenden för gängen – exempelvis genom att man lägger på dem en påhittad skuld som måste betalas av, eller att de får "ärva" en annan familjemedlems skuld (Ahlbom och Wicklin 2023). Men i de flesta fall rekryteras unga som har ett eget intresse att ingå i gänget (i alla fall initialt, innan de fullt ut inser vad det innebär).

Vad som lockar unga

Vad är det som motiverar barn och unga att ingå i gäng? Vad har gängen att erbjuda? Det är en viktig fråga att ställa sig, för som forskaren Torbjörn Forkby påpekar kan vi inte bromsa rekryteringen om vi inte förstår vad som attraherar unga till gängen, för att sen erbjuda bättre alternativ (Forkby 2023).

Den bild som utkristalliseras från såväl forskning, rapporter som våra egna intervjuer är komplex. Unga verkar dras till gäng av många olika men skäl. För enkelhetens skull kan man försöka reda upp dem och beskriva dem separat även om de i realiteten samspelar.

• Ekonomisk utsatthet

En stor del av det som lockar unga till gäng är pengar, och den frihet och de möjligheter till statushöjande konsumtion som "snabba cash" ger: märkeskläder, smycken, klockor, dyr elektronik, elsparkcyklar osv. Den livsstil som kriminella visar upp i sociala medier lockar givetvis även unga som inte växer upp i fattigdom, men det är tydligt att barn som växer upp i ekonomisk utsatthet också är överrepresenterade bland de rekryteras av gängen. Bland de som intervjuades för Brås rapport växte 2 av 3 upp i familjer där deras basala behov i form av mat och kläder inte kunde tillgodoses. I sådana situationer blir det gängen har att erbjuda extra attraktivt.

• Avsaknad av bättre alternativ – skolmisslyckande

Den källa till inkomst som gängen erbjuder blir extra attraktiv för de barn och unga som av olika skäl inte klarar skolan. Barn som inte lyckas nå kunskapskraven i skolan, eller som har en hög skolfrånvaro, barn som gått ut grundskolan utan behörighet till gymnasiet eller som inte klarar gymnasiet. I ett samhälle där möjligheterna till försörjning är få för de som inte har en gymnasieutbildning (och möjligheterna till en hög inkomst ännu färre) blir andra alternativ extra attraktiva för de som saknar framtidstro och upplever sig inte ha något att förlora. Den pullfaktor som snabba cash utgör samspelar med den pushfaktor som skolmisslyckande utgör.

• Psykisk ohälsa

Mycket tyder på att psykisk ohälsa spelar in på olika sätt när det gäller rekrytering in i gängkriminalitet. Först för att unga med neuropsykiatriska funktionsvariationer är kraftigt överrepresenterade i den miljön, det visar exempelvis statistik från IVO (IVO 2023). Även Brås rapport lyfter den här kopplingen. Det kan förklaras med att barn med NPF (neuropsykiatriska funktionsvariationer) i många fall har svårare att lyckas i skolan, men också att vissa karaktärsdrag som försvårar skolgången paradoxalt kan värdesättas i gängsammanhang – som impulsivitet, bristande känsloreglering och att man attraheras till spänning. Men det är också tydligt att personer med en intellektuell funktionsnedsättning också är en riskgrupp, eftersom de inte sällan utnyttjas av gängmedlemmar, exempelvis för att förvara vapen eller narkotika. Psykisk ohälsa kan också vara en försvårande faktor i fall där unga som inte mår bra självmedicinerar med narkotika, vilket ibland innebär att de börjar sälja själva för att finansiera sitt missbruk, och därmed dras in i gängkriminalitet.

• Sårbara familjeförhållanden

Att ungas familjeförhållanden kan vara en stor riskfaktor eller skyddsfaktor när det gäller kriminalitet är välkänt från tidigare forskning (SBU 2019). Det är även sant här: de omständigheter som barn och unga växer upp i påverkar sannolikheten att de rekryteras in i gäng – bidragande faktorer kan vara fattigdom, omsorgssvikt, bristande föräldraförmåga, trångboddhet, olika skäl som gör att unga har en svag anknytning till föräldrar och ofta vistas ute i det offentliga rummet. Men familjeförhållanden kan också påverka såtillvida att barn och unga växer upp i familjer med kriminella värderingar och/eller där flera familjemedlemmar själva är kriminella. Just sådana kopplingar ökar markant risken för rekrytering, inte minst eftersom det ses som en positiv egenskap och en sorts ”garanti” för gängen, en egenskap som underlättar och påskyndar assimileringen. Det förstärks ytterligare när barn växer upp i hederstunga familjer som ingår i klanstrukturer med en hög andel brottsaktiva individer. I stället för ”rekrytering” före- drar därför vissa forskare att prata om en ”insocialisering” av barn i gängkriminalitet, eftersom det sällan handlar om barn som kontaktas av för dem vilt främmande personer, utan snarare om en gradvis exponering till kriminella värderingar som sker inom ramen för familje- och vänskapsrelationer.

• Utanförskap

Att unga dras till gäng handlar inte bara om pengar, utan även om en vilja att få tillhöra, att ingå i en gemenskap, att ”bli någon”. Det är också ett identitetsprojekt, som särskilt lockar de unga som inte känner att de hittar sin plats, de som upplever ett ”mellanförskap” och känner att de inte blir accepterade som fullvärdiga medborgare av majoritetssamhället. Det innebär att de i stället bygger upp andra identiteter, ofta motståndsidenter, något som framstår tydligt i den så kallade ”ortenrörelsen” (Sernhede, Rosales, Söderman 2019) men även i musikgenrer som gangsterrap. Den glorifiering av kriminalitet som sker i musiken och i sociala medier måste förstås i det här sammanhanget, som ett sätt att bygga en motdiskurs och en alternativ form av gemenskap. Den här dimensionen, som handlar om makt, utanförskap och symbolisk marginalisering är viktig att inte glömma bort, eftersom den leder till ett ”vi-och-dom” och en brist av tillit till myndigheter som kraftigt försvårar de klassiska insatser som ofta sätts in exempelvis av socialtjänsten.

- **Avsaknad av positiva sammanhang och förebilder**

Alla unga behöver gemenskap, och de behöver förebilder. Finns inga positiva sådana att tillgå är risken stor att barn och unga fyller det behovet på andra sätt. Därför är avsaknaden av meningsfull fritid i form av föreningsaktiviteter en stor riskfaktor. När de identifierar unga att rekrytera väljer gängmedlemmar i första hand de unga som "alltid är på gården", saknar stark föräldratillsyn och som ofta tillbringar sin fritid i det offentliga rummet. Eftersom sådana barn ofta saknar positiva förebilder och tillitsfulla relationer till andra vuxna är de lätt att uppvakta eller "grooma" genom att gängmedlemmar ger dem gåvor eller visar dem uppmärksamhet. Omvänt blir unga mindre sårbara för den sortens rekrytering om deras behov av meningsfull fritid är tillgodosedd på mer positiva sätt och om de har trygga vuxna omkring sig.

- **Synlig närvaro av kriminella aktörer i den offentliga miljön**

Risken att rekryteras är större om man bor i ett område där gängkriminella är tongivande, lätt identifierbara och ofta syns ute i den offentliga miljön (Polismyndigheten med flera 2023). Tillsammans med öppen narkotikahandling bidrar kriminellas närvaro till en normalisering av såväl droghandel som gängtillhörighet. Det skapar också möjlighet att etablera relationer, och för de kriminella att uppvakta yngre genom att ge dem uppmärksamhet eller gåvor. Den här risken förstärks av att synlig kriminalitet också minskar vanliga medborgares benägenhet att vistas ute, vilket minskar den positiva sociala kontrollen.

De här olika dimensionerna samspelar när barn och unga lockas till gäng. De visar också att riskerna att rekryteras inte är lika för alla, utan att vissa barn utsätt för mycket starkare push- och pullfaktorer än andra. Socioekonomi, familjeförhållanden och bostadsort spelar stor roll. Det är viktigt att ha i åtanke i det förebyggande arbetet.

Listan ovan är givetvis en förenkling av en mer komplex verklighet. De områden som beskrivs ovan är särskilt angelägna att förebygga, men de samspelar även med andra problem. I diskussionen av rapporten har exempelvis narkotikaberoende lyfts som en annan viktig bidragande faktor till att unga dras in i gängrelaterad brottslighet."

4. Hur ser läget ut i Umeå kommun?

De beskrivningar som finns av hur rekryteringen till gängkriminalitet går till baseras sig främst på lägesbilder från Sveriges storstadsregioner och i synnerhet på det som sker i förortsmiljöer som de som återfinns på polisens lista av utsatta områden. Även om nätverkens närvaro och makt håller på att sprida sig i landet så finns det fortfarande stora regionala variationer. Därför är det viktigt att beakta den nationella kunskap som finns om hur rekrytering sker, men att först och främst utgå från den lokala problembilden.

Läget i Umeå påverkas av nationella utvecklingar

Umeå är den största mellanstora staden i Sverige som inte har något utsatt område på polisens lista. När man jämför med andra städer i samma storlek har Umeå låg kriminalitet i de flesta områden, och höga värden när det gäller tillit och trygghet. Segregationen är också lägre än i snarlika städer, en utveckling som kan förklaras av många olika saker, geografiskt läge, demografi, Umeås historia som kunskapsstad, kopplingen till universitetet, avsaknaden av tung industri eller omfattande invandring av lågkvalificerad arbetskraft (Westin 2023). Umeå kommun har arbetat långsiktigt med att planera för social blandning (Umeå kommun 2020) och såväl polis som kommun har prioriterat det förebyggande arbetet. Umeå har också ett rikt föreningsliv som bidrar till social sammanhållning och skapar möjligheter till möten. Alla dessa faktorer ihop har bidragit till att ge Umeå gynnsamma förutsättningar när det gäller social hållbarhet (Umeå kommun 2023). För mer information om Umeå kommuns brottslighet, se den nya rapporten *Brottsligheten i Umeå*, som är tillgänglig på Umeå kommuns webbplats.

Samtidigt är ingen stad en ö – Umeå ingår i såväl lokala som nationella nätverk, och det finns ett ständigt inflöde och utflöde av människor till kommunen, något som bidrar till Umeås dynamism men också innebär att det lokala läget ständigt påverkas av det som sker på annan ort. Många umebor ingår också i nationella (och internationella) vänskaps- och familjenätverk som innebär kommunikation och resor. En sammanflätning som ytterligare förstärks av internet och sociala medier, som innebär att det som sker i exempelvis Tensta eller Rinkeby – eller för den delen i Minneapolis eller Louisville – också sker här, i ungas telefoner. Det innebär att Umeå alltid påverkas av det som sker på annan ort.

Detsamma gäller organiserad brottslighet. Det som är positivt ur näringslivs- och kultursammanhang – flöden av människor och idéer – innebär risker när det handlar om kriminalitet. Gängmedlemmar från andra städer besöker Umeå, på grund av släkt- och vänskapsband, men också för att Umeå är en intressant marknad att erövra. Umeåfödda kriminella flyttar, bygger kontakter och nätverk (inte sällan på anstalter och i SiS-hem), och återvänder.

Polisens lägesbild

Utifrån den insikten började Umeås brottsförebyggande samordnare kartlägga riskerna för nyrekrytering under hösten 2023. Samtidigt bjöd Umeås lokalpolisområde in hela det strategiska rådet till polishuset för ett extrainsatt möte, vars syfte var att delge en mycket stark oro över de nya utvecklingar som polisen uppmärksammat i Umeå.

Bilden som polisen målade upp var att Umeås kriminalitet är under förändring. Tidigare kontrollerades narkotikamarknaden av lokala aktörer, som var Umeåfödda och välkända av polisen. Personer i ledarskiktet ansvarade själva för upphämtning av narkotika och vapen, och utövade vid behov våldet när konflikter uppstod. Under sig hade ledarna unga vuxna (16–20 år) som ansvarade för distributionen av narkotika.

Det fanns en hierarki, men nätverkstillhörigheten var inte avgörande. Det stod aktörerna fritt att sälja eller köpa narkotika av personer i andra grupperingar, bara de skötte leverans och betalning. Våldsnivån var relativt låg.

Det som skett på senare tid är att den lokala marknaden öppnats upp, och att det finns ledare som nu inte är födda och uppvuxna i Umeå, och kända av polisen sen tidigare. Det försvårar polisens arbete, inte minst eftersom ledarna oftast inte är skrivna här (och finns därför inte officiellt i Umeå). Ibland är de inte ens fysiskt närvarande, utan styr såväl narkotikahandel som konflikter på distans från andra städer, eller till och med andra länder. Det innebär också en större integrering mellan lokala grupperingar och nationella nätverk – den narkotika som nu säljs i Umeå kommer från gäng som Foxtrot och Dalen.

Samtidigt ändras också arbetssätten. Hierarkin i de lokala grupperingarna har förstärkts. Det är inte längre accepterat att köpa och sälja mellan nätverk, och som skjutningen Öst på stan i april 2023 vittnar om har våldsnivån i konflikterna eskalerat, i linje med utvecklingen i andra svenska städer. Kommunikationen som sker mellan kriminella är svår att följa för polisen, eftersom den inte är öppen men sker i huvudsak via krypterade chattar. Till skillnad från tidigare väljer de kriminella i större utsträckning att delegera uppgifter till personer som inte är på polisens radar – som ostraffade, ”skötsamma” ungdomar, exempelvis en 18-årig tjej som just fått körkort och lånat hennes pappas bil för att köra ner och hämta ett parti narkotika i Stockholm. Risken att polisen ska stanna bilen och leta igenom den är mycket liten.

De här förändrade arbetssätten oroar polisen, eftersom de också ser att den innebär att fler barn och unga än tidigare involveras, och får nya uppgifter. I likhet med andra städer ser polisen en förskjutning neråt av riskfyllda uppdrag. Nu är det inte längre de vuxna i ledarskiktet som hämtar narkotika eller vapen, utan 16–20-åringar. De i sin tur knyter åt sig yngre, mellan 13–15 år, som ansvarar för narkotikaförsäljningen. När de beslagtar telefoner uppmärksammar polisen allt fler unga som är involverade men som inte var på deras radar. De hittar även oroväckande bilder och filmer på unga som misshandlar varandra på grund av narkotikarelaterade konflikter, eller som hanterar narkotika eller kontanter. På en film ser man en 13-åring i Umeå som visar upp 50 000 kronor i kontanter.

Polisens bild är att allt fler unga börjar knytas till nätverken. Däremot är omfattningen svår att sätta exakta siffror på. I första hand för att polisens kartläggning görs inom den nationella cylindermodellen. Eftersom den utvecklats med specifikt platsfokus på utsatta områden innebär det att fokus i Umeå har varit på två socioekonomiskt svaga områden, Ersboda och Ålidhem, något som i det här fallet är begränsande eftersom aktörer i Umeå rör sig – och rekryterar – över hela staden. Det innebär att den siffran på 170 barn, unga och unga vuxna som enligt polisen har kopplingar till kriminella miljöer snarare är en underskattning. Ju mer polisen letar, ju tätare kontakt de har med skolorna, ju fler telefoner de lägger beslag på, desto fler ungdomar tillförs det på listan, vilket också speglas i de snabbt ökande siffrorna. När polisens nya ungdomspoliser började samverka med skolorna i Umeå hösten 2023 diskuterades 79 barn och unga som skolan kände en oro kring. I skrivandets stund är den siffran uppe i 120 – dels för att fler skolor kontaktas, men också för att trenden är ökande. Att rekryteringen ökar och riktar in sig på yngre är polisens centrala medskick.

Enligt polisen är rekryteringen än så länge inte uppe på de nivåer som ses i andra kommuner, men trenden går åt fel håll. Oron är att om allt fler unga dras in kommer polis och kommunala verksamheter inte längre vara dimensionerade för att kunna hantera inflödet. Därav en uppmaning till kommunen att skala upp det förebyggande arbetet, i synnerhet det generella, tidigt förebyggande arbetet, för att undvika att fler unga över huvud taget hamnar i riskzonen för att rekryteras. Fokus måste vara, enligt polisen, att minska påfyllningen underifrån, genom att se till att färre unga hamnar i utanförskap eller inte lyckas med skolan. Det kräver stora, långsiktiga satsningar på skolan, på fritidsaktiviteter, så att fler unga kan ingå i en gemenskap.

Andra aktörers lägesbild

Under det förberedande arbetet med rapporten fick de som intervjuades frågan om de kände igen den problembild som polisen beskrev, och om de själva såg tecken på utvecklingen i sitt arbete. Så gott som alla vi talade med bekräftade bilden:

*”Det har gått från att ha varit lösa constellationer med personer som begår handel med droger *och i viss mån våldsbrott, till att vara organiserat (...) Det finns klaner, det finns personer med mycket kapital, monetärt, som kan styra och köpa in. Det finns på ett annat sätt nu, det är mer uppstyrt. Det är lätt att gå med i ett gäng. (...) Nu ser man personer som rör sig runt skolan, de har två telefoner, de tänker till. Så hör man att de hamnat i skuld, de jobbar ännu mera, de är superstressade. Nu pratar jag om 2–3 personer som varit ledande, men de får en svans runt omkring sig. De andra blir hjälpredor.”*

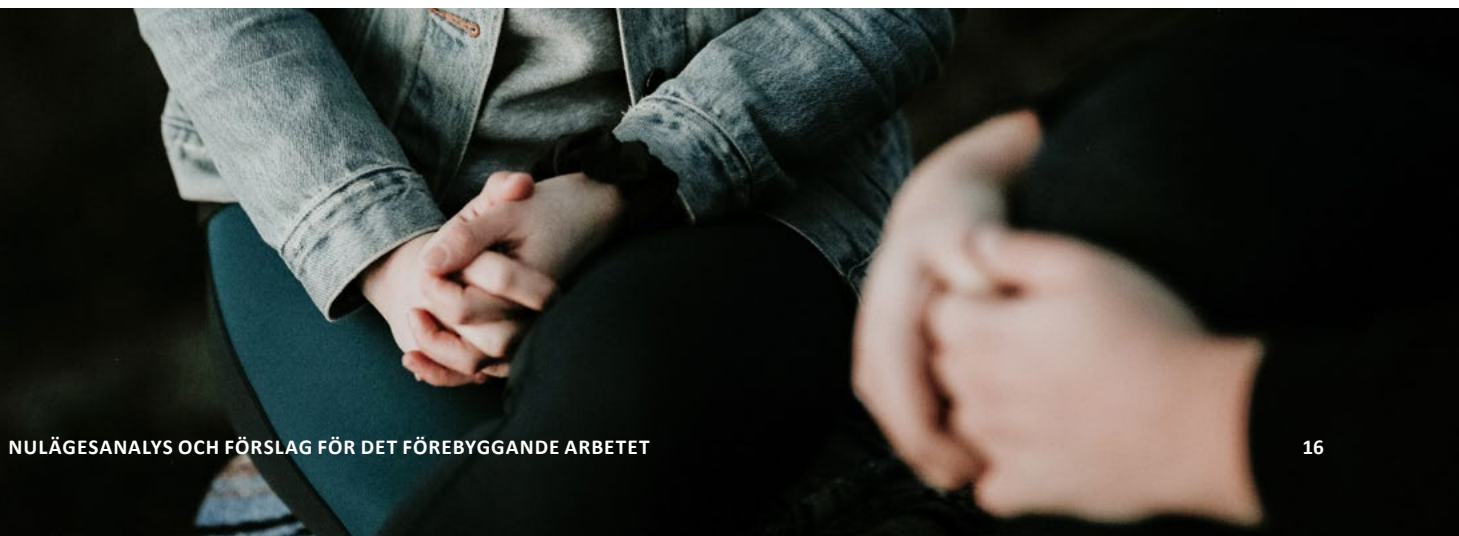
Anställd på Dragonskolan

”Nu är marknaden inte begränsad till en stad. Man har kontakter, man lär känna varandra på fängelserna. Sen kommer de hit och trycker hela branschen. De som kommer tillbaka är djupt kriminella, de hör till Foxtrot, Dalen. Men man blir proxy, man är inte högt i rang. Det här gör att vi tittar lite närmare på våra unga som är i riskzon, vi drar lite mer i dem.”

Föreningsföreträdare

En skolsköterska vittnar om unga som kommer in med skador, men som inte vågar berätta vad som hänt ”för då blir jag dödad”. En skolkurator berättar om en negativ utveckling de sista 4–5 åren, där fler yngre elever involveras i drogförsäljning, eller uträtar ärenden åt kriminella, där äldre elever som gått ut återvänder till skolan och startar bråk. Bostaden berättar om en ung medarbetare som fått erbjudandet av några okända ungdomar att han ”skulle tjäna mycket mer” genom att jobba med dem. En oroad medborgare mailar efter att hennes systerson varit på Sagagallerian och där fått erbjudandet av för honom helt okända ungdomar att ”tjäna två lax”. Indikationer, givetvis, enstaka vittnesmål, men som tillsammans verkar bekräfta den orosbild som polisen förmedlar. Även under Umebrå forum kom det in många vittnesmål om att den här utvecklingen är synlig på skolor och i den offentliga miljön i Umeå.

Överlag kan man säga att polisens bild till stor del bekräftas av övriga respondenter, som också menar att det skett en stegvis förändring i ungdomsmiljön, där fler (och yngre) barn verkar dras in i narkotikahandel, något de flesta uttrycker en oro över. Hur många barn det handlar om är däremot svårare att uttala sig om baserat på intervjuerna.

5. Hur kan vi tillsammans förebygga och motverka den här utvecklingen?

Huvudsyftet med den här rapporten är att belysa problemet med rekrytering av unga till gängrelaterad brottslighet, för att därifrån formulera rekommendationer för det förebyggande arbetet. Den är avsedd för praktiker – därför blir frågan om hur kommunala verksamheter kan anpassa sitt arbete för att motverka och förebygga problemet helt central.

Ska man enbart använda evidensbaserade metoder?

Enligt den nya lagen om kommuners brottsförebyggande arbete (SFS 2023:196) ska arbetet bedrivas på ett sätt som är effektivt och kunskapsbaserat. Det vill säga utgå från bästa möjliga kunskap, och bedrivas på ett strukturerat sätt. Vad som kan anses vara ”kunskap” (och vilken sorts kunskap som värderas högst) är en intressant vetenskapsfilosofisk fråga. I praktiken verkar det innebära, för svenska brottsförebyggande samordnare, att de insatser som sätts in helst ska utgå från en kriminologisk och /eller beteendevetenskaplig ansats, och guldstandarden är insatser vars effektivitet bevisats genom en så kallad kontrollerad studie (RCT-studier, NRSI-studier eller avbruten tidsserie ITS).

SBU:s rekommendationer

Det är också SBU:s ansats i rapporten *Psykosociala insatser för att förebygga och minska gängkriminalitet bland barn och unga vuxna*, som släpptes 1 december och som är en genomgång av utvärderade metoder för att förebygga och motverka gängkriminalitet (SBU 2023). De insatser som SBU rekommenderar är sådana som utförs av socialtjänst, skola, polis eller kriminalvård, ibland i samverkan med civilsamhället, och där den positiva effekten är vetenskapligt bevisat.

Fördelen med SBU:s ansats är att rekommendationerna bygger på mycket stark evidens. Det bevisar

- att de är effektiva
- att de är säkra och anpassade till de ungas behov
- att de inte oavsiktligt bidrar till negativa utfall (något som har visat sig vara fallet med vissa metoder, som *Scared Straight*)

Nackdelen med SBU:s ansats är att ytterst få insatser har utvärderats på ett tillräckligt stringent sätt. Inte en enda svensk brottsförebyggande insats möter kraven, utan de enda som SBU rekommenderar utifrån tillgänglig evidens är insatser som utförts i USA eller Storbritannien.

Det innebär att de enda riktigt evidensbaserade metoderna som SBU lyfter fram när det gäller att förebygga gängkriminalitet är:

- 1) **Skolbaserade utbildningsinsatser för att påverka attityder och beteenden bland skolbarn**, som Communities that Care (CTC), Gang Resistance Education and Training (GREAT) eller Keepin’ in REAL. Den här sortens insatser har en påvisad, statistiskt säkerställd effekt när det gäller medlemskap i gäng och användning av vapen.

Det är också den enda insats som SBU lyfter fram som är universell, det vill säga som i förebyggande syfte vänder sig till en bred målgrupp, och inte enbart till de som löper hög risk att involveras i gäng (selektiva insatser) eller till de som redan är gängmedlemmar (indikerade insatser). *För mer information om preventionspyramiden som koncept, se förklaringen på nästa sida.* De övriga metoderna som SBU lyfter fram som verkningsfulla är indikerade, det vill säga sådana som vänder sig till personer som redan är aktiva i gängkriminalitet.

- 2) **Fokuserad avskräckning**, insatser vars syfte är att minska gängrelaterat våld och kriminalitet som genereras av ”öppna” narkotikamarknader, genom samverkan, tydlig information till de brottsaktiva, men också erbjudande av stöd. Ett exempel är Group Violence Intervention (GVI). Den sortens insatser ledde till en minskning av skjutvapenvåld på ca 26 procent.
- 3) **Psykosociala insatser till personer i gängkriminalitet under frivård**, som erbjuds i samverkan mellan polis, socialtjänst och/eller hälso- och sjukvård, med fokus på psykosocialt stöd (exempelvis substansbruksbehandling, utbildning, hälsorådgivning och bostad). SBU:s bedömning är att insatserna möjligtvis kan minska risk för fortsatt kriminalitet med 44 procent.

Fördelen med SBU:s rekommendationer är att metoderna som rekommenderas har ett mycket starkt evidensbaserat stöd. Nackdelen, helt uppenbart, är att så insatser klarar evidenskraven. Ska man enbart utgå från kontrollerade studier blir verktygslådan högst begränsad, i synnerhet på preventionspyramidens lägre nivåer.

Socialstyrelsens rekommendationer

I en tidigare rapport från 2021 har Socialstyrelsens utvecklat rekommendationer för insatser för barn med normbrytande beteende (Socialstyrelsen 2021); problematiken är alltså inte lika specifikt inriktad mot gängkriminalitet, men man kan utgå från att det finns likheter när det gäller riskfaktorer. Även här finns ett krav på vetenskaplig utvärdering, men inte lika tydligt inriktat på kontrollerade studier.

Enligt Socialstyrelsen bör socialtjänsten erbjuda barn med hög risk för fortsatt normbrytande beteende följande åtgärder:

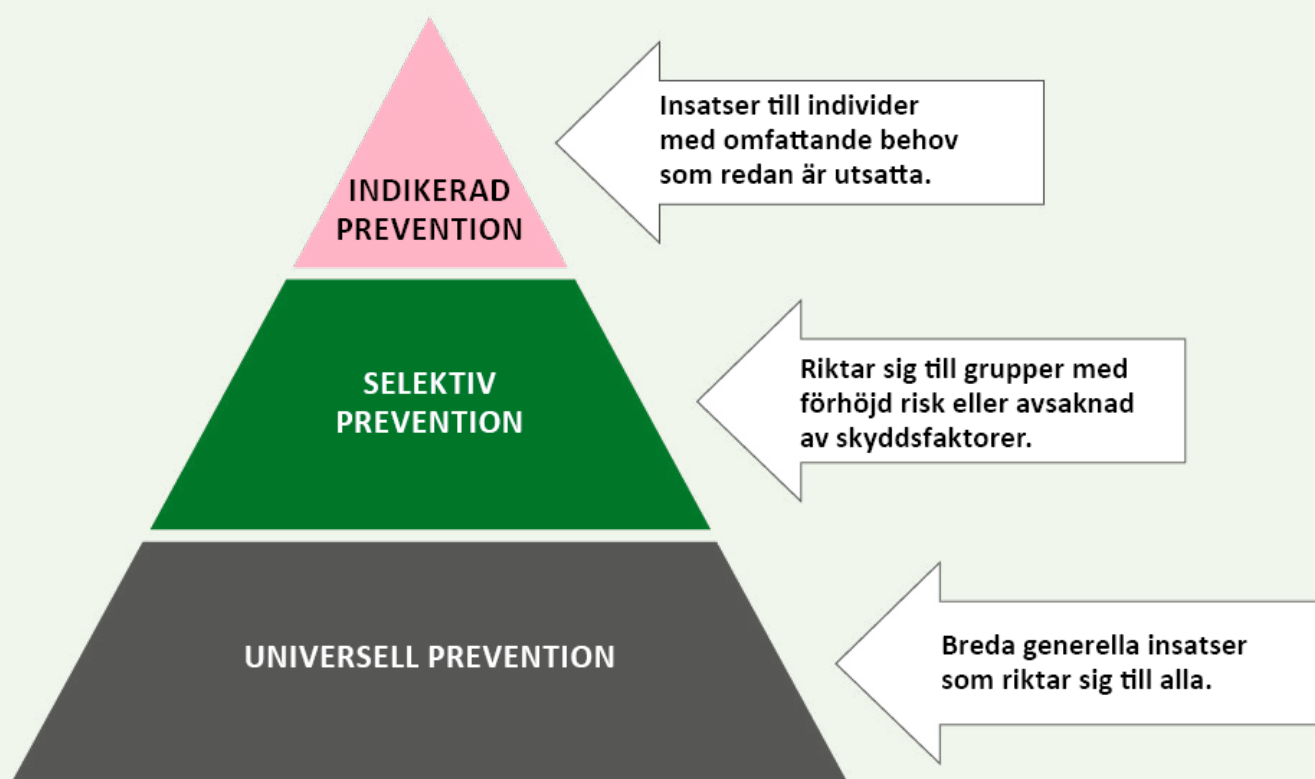
För åldersgruppen 6–11 år:

- 1) **Beteendebaserade föräldraskapsstödsprogram**, exempelvis Cope, De otroliga åren, Komet och Triple P. Programmen syftar till att minska barnets normbrytande beteende genom att stärka föräldrabarn relationen, föräldrarnas uppsikt och tillsyn, samt föräldrarnas uppförstringsmetoder.

Preventionstriangeln

Ett vanligt förekommande begrepp i förebyggande arbete är den så kallade "preventionstriangeln", som används för att förklara skillnaden mellan olika preventionsnivåer. Den finns i lite olika iterationer, men representeras ofta så här:

Källa: Kunskapsguiden, [Brottsförebyggande arbete med barn och unga - Kunskapsguiden](#)

Den universella nivån, längst ner, samlar insatser som är generella och riktar sig till mycket breda målgrupper. Det kan handla om föräldrastödsprogram som riktar sig till alla föräldrar, eller om ANDTS-föreläsningar för gymnasieelever.

Den andra nivån består av insatser som är selektiva, det vill säga som riktar in sig på vissa specifika grupper, ofta sådana som har en förhöjd risk att utveckla vissa problem. Det kan till exempel handla om föräldrautbildning för barn med särskilda neuropsykiatriska funktionsvariationer eller orosmöten för föräldrar till vissa ungdomsgrupper som socialtjänsten eller polisen känner en oro för.

Slutligen, längst uppe på pyramiden, finner man de indikerade insatserna, det vill säga de som riktar sig mot personer som redan har utvecklat en viss problematik, exempelvis unga som redan är brottsaktiva. Inte sällan handlar det om intensiva, resurskrävande insatser riktade mot en eller ett fåtal individer. GVI, som Malmö använt sig av inom ramen för Sluta skjut, är en sådan metod (Ivert och Mellgren 2021).

Preventionspyramiden är ett användbart verktyg när man planerar insatser. Genom att tydliggöra vilken nivå insatserna läggs på blir såväl resursbehoven som den förväntade förebyggande effekten lättare att förutse och kommunicera.

- 2) **Multimodala KBT-baserade färdighetsträningsprogram**, exempelvis Coping Power Program, Dina-programmet eller SNAP. Programmen ges i grupp och utvecklar förmågan till känsloreglering, problemlösning och sociala färdigheter.

För åldersgruppen 12–17 år:

- 1) **Strukturerad familjebehandling i öppenvård**, exempelvis BSFT, FFT, MDFT, MST. Programmen tillämpar beteendeterapeutiska principer och färdighetsträning för att minska barnets normbrytande beteende.
- 2) **Treatment Foster Care Oregon (TFCO)**, som alternativ till institutionsvård. Behandlingen ges under tiden barnet är placerat i familjehem, och tillämpar beteendeterapeutiska principer och färdighetsträning för att minska barnets normbrytande beteende.
- 3) **Strukturerad, individuell KBT-baserad beteende och färdighetsträning**, i öppenvård eller på institution. Träningen syftar till att utveckla nya beteenden, tankesätt och färdigheter.

Fördelen med att tillämpa de här metoderna är att de har en mycket stadig vetenskaplig grund. Eftersom många av de riskfaktorer för normbrytande beteende som beskrivs i Socialstyrelsens rapport också återfinns hos de barn och unga som löper störst risk för att rekryteras till gängkriminalitet är det rimligt att anta att de även skulle kunna få positiva effekter för den riskgruppen. I en kontext av begränsade resurser är det både ekonomiskt och etiskt försvarbart att faktiskt prioritera metoder som vi vet är effektiva.

Men det finns också nackdelar med att enbart rikta in sig på evidensbaserade metoder i det brottsförebyggande arbetet. Den första nackdelen är att de är få. En annan nackdel är att det urval som gjorts av SBU och Socialstyrelsen av nödvändighet har ett starkt fokus på vissa verksamheter, som socialtjänsten, kriminalvården eller polisen. De verksamheterna är av stor vikt för det brottsförebyggande arbetet, men det finns fler aktörer och fler sorters arbeten som rimligtvis kan bidra till att förebygga brottslighet, både inom kommun och civilsamhälle. I synnerhet om man inkluderar insatser som har brottsförebyggande effekter trots att huvudsyftet är ett annat (exempelvis idrottsaktiviteter).

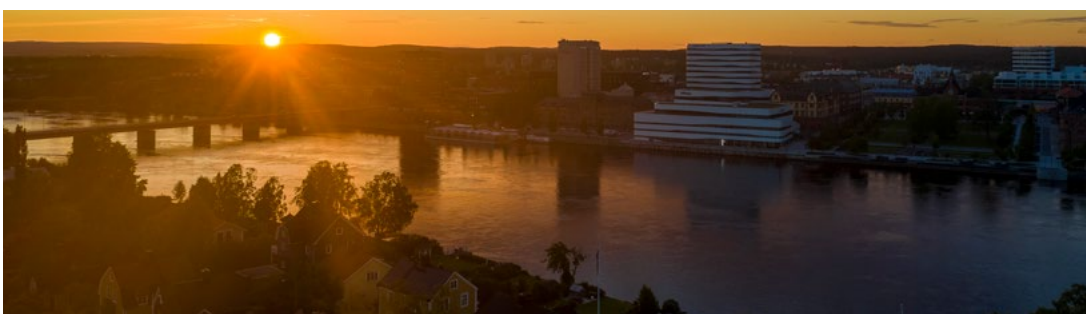
Går man tillbaka till de underliggande faktorer som driver unga till gängen är det också tydligt att insatserna som nämnts ovan inte rimligtvis kan antas motverka samtliga drivkrafter. Tar man exempelvis familjebehandling kan det förbättra sårbara familjeförhållanden. KBT-baserad träning kan rimligtvis hjälpa unga att bättre klara skolan, att förbättra sin psykiska hälsa, och kanske att förändra sina värderingar i linje med majoritetssamhällets. Men det är svårt att se hur de kan angripa drivkrafter som ekonomisk vinning, eller avsaknad av positiva sammanhang. De är för övrigt starkt centrerade på individen, och individens ansvar för förändring, och tar inte i beaktande breda strukturella problem som ojämlikhet eller segregation. Här kan andra forskningsfält, som sociologi, kulturgeografi eller statsvetenskap vara till större hjälp, men de använder sig inte alltid av samma evidensbaserade ansats.

De evidensbaserade insatser som nämns ovan är också, förutom de skolbaserade utbildningsinsatserna, inriktade på de övre delarna av preventionspyramiden. De är alltså främst fokuserade på barn och unga som löper stor risk att bli kriminella, eller de som redan är det. Det innebär en begränsning om man vill arbeta med generella brottsförebyggande åtgärder.

En annan möjlighet är att inte enbart utgå från evidensbaserade metoder, men att bygga ett kunskapsbaserat brottsförebyggande arbete på en bredare ansats, som utgår från vetenskaplig evidens och forskning, men också från utvärderad praxis, och från logiska antaganden om en insats rimliga effekter.

Det öppnar upp för fler möjliga insatser, även om det innebär att effektiviteten inte är bevisad. I gengäld blir det då extra viktigt att formulera tydliga effekt- och processmål för insatsen, och att möjliggöra en ordentlig uppföljning, för att därmed få indikationer om insatsen fått effekt.

För att återgå till grundfrågan, hur Umeå kommun kan förebygga och motverka rekryteringen av unga in i gängkriminalitet, innebär det att sådana insatser bör prioriteras som tydligt kan kopplas till de underliggande faktorerna, och som rimligtvis kan förväntas motverka dem. Det är också viktigt att fundera vilken nivå på preventionspyramiden insatserna bör rikta in sig på.

Rekommenderad ansats

Vilka insatser man sätter in, och på vilken preventionsnivå, beror på två saker: vad målbilden är, och vilka resurser som finns att tillgå.

Om målbilden är att kraftigt reducera antalet barn och unga som rekryteras in i gängkriminalitet, för att vända trenden i Umeå, då kräver det att man sätter in insatser som kan signifikant påverka de underliggande faktorer som beskrivits tidigare: ekonomisk utsatthet, skolmisslyckande, psykisk ohälsa, sårbara familjeförhållanden, utanförskap, avsaknad av positiva sammanhang och förebilder samt synlig närvaro av kriminella i den offentliga miljön. Det här är stora, komplexa samhällsproblem som inte är lätta att lösa. Att signifikant påverka utvecklingen skulle kräva att man frigjorde och satsade omfattande resurser för att sätta in universella insatser riktade mot alla barn och unga och deras familjer, genom att stärka förskolan, skolan och gymnasiet, att man växlade upp arbetet med att förebygga och motverka barnfattigdom, att man gav socialtjänsten ökade resurser, att man gjorde stora satsningar på utemiljö och sportanläggningar, att man gav ett (mer) omfattande stöd till det lokala föreningslivet, och att man startade upp ett ambitiöst arbete med bemötande, inkludering och antirasism. Det är också den sortens kraftsamling som många av de vi pratat med efterfrågat:

”Stärk ramfaktorerna! Det som behövs är pengar, människor och lokaler!”

”Mycket handlar om att man måste ha resurser, har vi tillräckligt med vuxna runt våra ungdomar?”

”De flesta politiska partier pratar varmt om att man ska stärka skolan, men när man då skär ner i budgeten blir det kontraproduktivt. Man skulle önska att man kunde minska elevantalet per lärare, tänk vad det kunde generera för besparingar långsiktigt, om man jämför med kostnaden för fängelseplatser! Ser man på en ungdomskriminell, då ser man 23 miljoner. De pengar man lägger i skolan är en spottstyver i jämförelse. Som det är nu hinner elever inte ta till sig kunskapen som det är tänkt, och lärare kan inte hjälpa eleverna.”

”Jag tror att man måste ifrågasätta hela satsningen som ni förbereder. Den är för snål. Umeå växer inte tryggt och säkert med de pengar som är satsade nu, det är en rubrikprovokation”.

Många av de vi pratade med lyfte vikten av att först och främst stärka förvaltningarnas grunduppdrag, med ett fokus på universella insatser, snarare än att starta projekt eller utveckla nya selektiva insatser.

Utmaningen om man utgår från denna breda, ambitiösa målsättning är att den inte matchar det ansträngda ekonomiska läge som Umeå befinner sig i 2023. Den ekonomiska konjunkturen är svag, och ett flertal förvaltningar står inför effektiviseringskrav som innebär att de måste omprioritera i den befintliga verksamheten. 60 miljoner kronor har skjutits till i budgeten för 2024 för att möjliggöra ett förstärkt brottsförebyggande arbete, men som en respondent påpekade kompenserar det inte fullt ut för de pengar som ska sparas in. Det finns en stor vilja att bidra till det brottsförebyggande arbetet, men flera representanter från verksamheterna uttryckte att kapaciteten att resurssätta nya insatser, i synnerhet personalintensiva sådana, är i nuläge begränsad.

För att undvika en diskrepans mellan retorik och innehåll på arbetet är det därför viktigt att tydliggöra vilken sorts insatser och mål som är möjliga givet förutsättningarna. Att bryta nyrekryteringen genom att enbart rikta in sig på botten av preventionspyramiden och satsa på breda universella insatser blir svårt givet resursramarna. Däremot är det möjligt att med en kombination av vissa universella insatser och andra som är selektiva rikta kraften mot områden där en stark förebyggande eller motverkande effekt kan nås även med mer begränsade resurser. Det finns mycket som man här och nu kan göra för att begränsa nyrekryteringen och fånga upp de som är på väg in.

Förslag på insatser

Vad är det då för insatser som kan förstärkas eller utvecklas för att förstärka det förebyggande arbetet mot nyrekrytering?

En del av kunskapsinhämtandet för rapporten bestod av intervjuer med yrkesverksamma, främst inom kommunen men även från polisen och civilsamhället. Inom ramen för de samtalen framkom en hel del förslag på hur det förebyggande arbetet mot nyrekrytering skulle kunna förstärkas och utvecklas. Ytterligare förslag kom in under den halvdagskonferens vi organiserade på Ersboda, samt i samtal med unga från *På Ungas Hemmaplan*.

Den överväldigande majoriteten av de vi pratade med framhöll, i likhet med polisen, vikten av tidigt förebyggande insatser, alltså insatser för att så tidigt som möjligt uppmärksamma barn i behov av extra stöd för att inte utveckla de riskfaktorer som gör rekrytering till gängkriminalitet mer sannolik. Många menade att högstadiet ofta var för sent, men att förebyggande insatser snarare borde riktas mot mellanstadiet, grundskolan eller till och med förskolan: ”vi behöver vara mer i det förebyggande arbetet. Ungdomarna vi möter är individer som man redan kunde ha identifierat i förskoleåldern. Kraftsamlingen ska vara i yngre åldrar”.

Andra framhöll samtidigt att vi måste kunna hålla två saker i huvudet samtidigt – arbeta tidigt förebyggande, med ett fokus på yngre åldrar, men samtidigt inte glömma toppen på pyramiden, de som redan hamnat i gängkriminalitet, och som behöver hjälp att ta sig ut. Särskilt om man vill bryta rekryteringen måste man komma ihåg att det är de barn och unga som redan är inne som drar in nya och yngre barn. Får vi fler som lämnar är det alltså positivt även hur rekryteringssynpunkt.

Nedan går vi igenom de vanligast återkommande förslagen på hur Umeå skulle kunna förstärka det förebyggande arbetet mot gängkriminalitet:

- Ett bredare utbud av föräldrastöd: mer systematiskt erbjuda föräldraskapsstödprogram, i synnerhet till familjer med identifierade svårigheter (bristande föräldraförmåga, barn med NPF), men även som en universell insats. Den här insatsen har fördelen att vara evidensbaserad, för vissa program. För mer information om föräldrautbildning i Umeå kommun, se den nyss släppta kartläggningen av föräldrastöd i Umeå kommun. *Du hittar kartläggningen på www.umea.se/rappporter*
- Förbättrad samverkan kring barn med neuropsykiatriska funktionsvariation (NPF): att (ännu) tidigare identifiera och stötta barn med NPF och deras familjer. Se till att de får rätt hjälp och möjlighet till anpassningar/stöd i skolmiljö. Det kräver fördjupad samverkan mellan skolan, funktionshindersomsorgen och (i vissa fall) socialtjänsten.
- Förstärka det befintliga arbetet med skolfrånvaro, med mer uppsökande verksamhet, för att få tillbaka så många barn som möjligt till skolan. Här kan samverkan med socialtjänsten för att arbeta med föräldrar vara en fördel. Ytterligare förstärka arbetet med att motverka avhopp från gymnasiet, i samverkan mellan gymnasiet och det Kommunala aktivitetsansvaret (en ansats som just nu testas med utvecklingsmedel från utvecklingsanslaget social hållbarhet).
- Erbjuder fler barn och unga jobb eller betalda praktiker, i synnerhet under lovperioder. Detta för att ge dem en möjlighet till laglig inkomst, och ett konstruktivt sätt att använda sin fritid. Jobben får gärna erbjudas unga från och med 15 år, och kan erbjudas i samverkan med näringslivet. Extra positivt är om jobb exempelvis handlar om förbättringar av den lokala utemiljön, eftersom det också innebär att de unga kan känna en lokal stolthet och ett ägarskap.
- Skolfrukostar i skolor där det finns barn som kommer hungriga till skolan, på grund av ekonomisk utsatthet (ett växande problem i Umeå) eller omsorgssvikt. Frukosten ger dem förutsättningar att kunna ta till sig undervisningen. Det kräver samverkan mellan skolan och måltidsservice, och kan utföras i samverkan med civilsamhället (Rädda Barnen erbjuder exempelvis frukost på Ersängsskolan).

- Stärka den vuxna närvaron i skolan, i synnerhet i korridorer, för att öka tryggheten och bygga relation med unga. Ett spår är att förstärka funktionen skolvårdar eller socialpedagoger, ett annat att utveckla/anpassa modellen operativa teamet, som testats på Ersängsskolan med medel från utvecklingsanslaget social hållbarhet.
- Arbeta mot bristande tillit till myndigheter, genom att 1) samverka med civilsamhället, som når många målgrupper som inte skulle söka sig till kommunala verksamheter, 2) utreda varför så många vittnar om dåligt bemötande från exempelvis socialtjänsten. Arbetet måste ha en annan ansats än klassiska informationskampanjer. Det handlar inte bara om att "få folk att förstå", utan att engagera i en respektfull dialog för att själva, som organisation, få en ökad förståelse för vad som döljer sig bakom bristande tillit till myndigheter och hur Umeå kommun kan arbeta på nya sätt. Det här arbetet är komplext och kräver ömsesidighet och lyhördhet. Men det är också en förutsättning för att många av de andra åtgärderna ska falla väl ut.
- Utöka möjligheten till meningsfull fritid genom att erbjuda barn och unga som inte är föreningsaktiva möjlighet till aktiviteter.

Detta kan göras på olika sätt. Genom att stötta föreningar, inklusive ekonomiskt, för att arbeta aktivt med bemötande och inkludering, för att utveckla sätt att få in fler unga i föreningsaktiviteter. Det kan handla om uppsökande verksamhet, men också om att sänka trösklar (kostnader för aktiviteter, krav på färdighet och elit-inriktning osv). Umeå kommun behöver också se över sina interna prioriteringar, inte minst när det gäller a) hur hallbokningar prioriteras, b) toleransnivåer för "stök" – för de unga som man helst vill få in kanske också är de som skapar lite fler problem, särskilt inledningsvis, c) skapande och underhåll av idrottsanläggningar, i synnerhet fotbollsplaner.

Ett andra spår (som redan testats på Ersängsskolan) är att erbjuda fler aktiviteter i skolmiljön efter skoltid, för att fånga upp de barn som inte får eller kan ta sig till aktiviteter efter att de återvänt. Det kan göras i samverkan med föreningar eller Kulturskolan, som redan sker.

Ett tredje spår är fler turneringar med priser, och ökade möjligheter till träning, exempelvis genom subventionerade gymkort.

- Stärka fritidsgårdar och "öppna mötesplatser", fysiska platser där unga är välkomna utan krav på medlemskap eller organisering. Platser där unga kan träffas, umgås, "bara vara" alternativt organisera aktiviteter och få hjälp till självorganisering. Sådana platser finns i lite annorlunda tappningar. Dels i kommunalt regi: bibliotek, men särskilt fritidsgårdar. Ett förslag på utveckling är att ge Umeå Fritid ett utökat uppdrag, för att kunna ta emot barn mellan 10–13. Sedan finns det viktiga öppna mötesplatser i civilsamhällets regi, som Klossen eller Ersboda Folkets Hus, som når ut till delvis andra målgrupper, och möjliggör umgänge över åldersgränserna, med mer begränsade former av vuxen övervakning.

- Satsa på insatser i utemiljön för att skapa stolthet och motverka känslan av utanförskap och "vi-och-dom". Som en respondent uttryckte det: "ni måste anta kidders perspektiv och satsa på sånt som syns". Exempel som nämndes var torget på Ersboda och skolgården på Ersängsskolan – "få det att verkligen bli snyggt och påkostat, som i centrum! Så ungdomar ser att man satsar på dem". Eller småsaker som att prioritera om städrutiner, så att man på helgen även städar utanför Rouge, inte bara utanför Rex. I en annan respondents ord: "kom ihåg att en trasig parkbänk på Teg, det är bara en trasig parkbänk. På Ersboda betyder samma bänk att man är en andra klassens medborgare". Det är extremt viktigt att förstå hur något som inte anses särskilt farligt ur ett verksamhetsperspektiv tolkas av unga, i synnerhet de som redan upplever ett utanförskap: "Folk utgår inte ifrån pojken vardag. Vi riskerar att tappa kidden. Ålidhemsplanen har inte bytts ut, den är jättesunkig. Men samtidigt som inget händer där så kommer dom öppna en helt ny plan vid Carlshöjdsskolan. Förstår dom inte hur det kommer tas emot? Så skapas det här vi-och-dom, det Ålidhemkidden uppfattar är "ni ska vara här i er skitiga neighborhood, på er skitiga fotbollsplan"."
- Förbättra samverkan för tidig upptäckt och snabbare hjälp till barn i riskzonen: exempelvis genom att förstärka/utveckla samverkan SSPF, eller ge HLT-grupperna ett utvidgat ansvar. Lika viktigt som själva informationsutbytet i gruppen är det gemensamma arbetet med insatser efteråt, inom ramen för en samordnad individuell plan. Det underlättas också av att ha fler insatser att erbjuda – som exempelvis feriejobb, mentorer, osv.
- Ta frågan rasism på stort allvar genom att: a) få till ett synligt, officiellt erkännande att rasism finns i Umeå, inklusive inom kommunal verksamhet, b) synliggöra rasismen och utveckla ett ambitiöst förebyggande arbete, c) specifikt arbeta med rasism i skolmiljön, utreda de upprepade vittnesmål från barn och unga att det finns lärare som exempelvis använder "n-ordet" i klassrummet. Att rasism är en starkt bidragande faktor till "vi-och-dom" och utanförskap bekräftas i många samtal med de som jobbar nära de barn och unga som är målgrupp för arbetet, både inom kommunen och i civilsamhället.
- Göra en analys av a) kopplingen mellan heder och gängkriminalitet, hur den ser ut i Umeå och hur man kan arbeta utifrån den kopplingen, b) huruvida gängkriminalitet är en fråga som kan hanteras inom samma stödstruktur som just nu används för våldsbejakande extremism, då likheterna är många.
- Erbjud en form av individuell stöttning via "mentorer", vuxna (gärna goda manliga förebilder) som kan skapa relation med en ungdom i risk, följa med till föreningsaktiviteter eller själva umgås och göra saker med ungdomen, för att bygga tillit. Lite som de kontaktpersoner som socialtjänsten tidigare erbjöd, men insatsen kan utvecklas i samverkan med exempelvis civilsamhället, eller socionomstudenter.
- Samverka med trossamfund i det förebyggande arbetet, för att kunna använda sig av deras kunskap, resurser och nätverk för att nå ut till unga och erbjuda aktiviteter.

Vad säger de unga själva?

Att göra saker för människor och inte med de människor som är målgrupp för en åtgärd ger sällan bra resultat. Detsamma är sant om barn och unga. Att lyssna in deras perspektiv på problem som rör dem är extra angeläget eftersom det faktiskt uttalat nämns som en rättighet i Barnkonventionen.

Givet att det problem som den här rapporten fokuserar drabbar i första hand drabbar barn och unga, och därför sannolikt också kommer resultera i åtgärder riktade mot dem, är det viktigt att lyssna in vad de själva tycker, och att ta deras rekommendationer på stort allvar.

Ungas perspektiv samlades in under två tillfällen: först en gruppintervju med deltagare från *På Ungas Hemmaplan*, ett innovativt, ungdomslett projekt som Umeå Fritid organiserar på Ersboda Ungdomens Hus. Sedan genom att lyssna in under det dialogmöte som *På Ungas Hemmaplan* organiserade mellan politiker samt chefer från Umeå kommun, och unga som deltagit i projektets aktiviteter (och där också Evin Cetin medverkade).

När det gäller problembilden så ansåg unga att kriminalitet såklart fanns i Umeå som på andra ställen, men de målade inte upp någon väldigt alarmistisk bild utan var snarare sakligt konstaterande:

"Absolut, det finns kriminalitet här, det finns överallt i Sverige. Men det är inte samma sak som i Stockholm eller Göteborg."

"Man ser inte så många som säljer narkotika."

Andra framhöll dock att det definitivt inte var svårt att hitta droger i Umeå om man ville, och att det var mycket slagsmål kring det här på olika områden runtom i stan. En tjej reflekterade över utvecklingen hon såg, varmed bekanta gradvis försvann från tidigare sammanhang:

"Man märker, nån gång runt sjuan. De brukade spela fotboll, och sen kommer de inte längre, de kan inte på grund av pengar. Det blir för dyrt, då slutar man och gör annat. Man får en annan vänskrets, man börjar göra dumma saker."

På frågan varför unga drogs till kriminalitet blev det tydligaste svaret: pengar. Avsaknaden av pengar – att man inte kan vara med i aktiviteter, inte har råd med något, inte kan köpa det man längtar efter, inte kan hjälpa ens familj:

"Det kan vara allt möjligt. En märkeströja man vill ha, något fint man ser att andra har men som ens föräldrar inte har möjlighet att köpa."

Sen pratade de också om att det gav status, och en känsla att ingå i en familj. Samt att frestelsen att gå med var större när narkotika hur som helst var så normaliserat bland alla, i hela samhället. Det kändes inte som en "big deal".

När det gäller åtgärder, så ansåg de flesta av de unga som deltog att jobb, en möjlighet att tjäna pengar, var den enskilt viktigaste åtgärden beslutsfattare borde satsa på. De menade att behovet var jättestort i deras bekantskapskrets, och att ett första jobb, även med låg lön, kunde göra jättestor skillnad:

"Alltså bygg inte ett jättedyrt cykelgarage, som det vid Pinchos, det är hur som helst snö halva året här, ingen använder det. Fixa inte buskar, ingen bryr sig om det! Lägg pengarna på barnen, att de får något att göra, något att se fram emot. En fotbollsturnering. Eller kanske DE kan fixa rabatterna tillsammans? Man vill ha känslan att man har tjänat pengar. Det spelar SÅ stor roll."

”Det hör till att kunna tjäna pengar. Det kan vara något litet, men det viktiga är att man tjänar – det behöver inte vara så mycket pengar, det är mycket för dem, alltså om ni ger dem ett och fem, de kommer skrika.”

Den andra viktiga åtgärden som lyftes var aktiviteter, att ha tillgång till aktiviteter som inte var för dyra. Många menade att den låga föreningsaktiviteten hos unga på området ”till 110 procent” berodde på priset:

”Det är inte gratis med föreningar, amatörnivå, det kostar 3-400 tusen kronor. Föräldrar har inte råd”.

De efterfrågade fler roliga aktiviteter som de fritidsgården organiserade, och menade att exempelvis fotbollsturneringar alltid var jätteuppskattade, särskilt om det fanns något pris att vinna. Här var ett problem som lyftes hallarna, att det på vintern inte fanns tillräckligt med plats inomhus. De nämnde också subventionerade gymkort som något som skulle vara positivt.

Sen reflekterade de mycket kring bemötande – vikten av att bemöta unga med respekt, och att inte döma personer för snabbt, för att de kanske betedde sig illa en gång:

”i skolan, när någon gör fel, han kanske behöver extra hjälp, han ska inte sitta ensam, förklara vad som gick fel, prata i stället, svartmåla inte, personen förtjänar en andra chans”.

Överlag målade flera upp en mycket negativ bild av bemötandet från vuxenvärlden i skolan och hos socialtjänsten, som enligt dem ofta präglades av oförståelse och bristande engagemang:

”Socialtjänstens möten, det handlar bara om pengar, mötet är 45 minuter och de går inte över en minut. Man vill ju ha någon som lyssnar och tar in, som ledarna här. Men de har bara läst på ett papper om en person, han har rökt en joint här, han har tjafsats med polisen, men det står inte det bra man har gjort. Man känner sig som en sak. De bryr sig inte om oss.”

”Visst, 100 procent socialtjänsten är för att hjälpa, men inte en person har sagt till mig: soc har hjälpt mig att ta mig ut ur kriminalitet. Det var det dom sa som fick mig att göra dumma saker.”

”Man borde ha någon att snacka med när man varit utsatt för rasism av en lärare. Man ser det på så många sätt. Kanske de inte säger rasistiska saker, men det kan vara såhär: man tjafsar med någon, en kompis, och läraren, han säger bara till dig, det är alltid mitt namn. Då blir det ett hat mot läraren. Och ingen tror en, de tror lärarens ord först. På min förra skola, där sa en lärare n-ordet, det ledde till att folk inte ville komma till lektionen.”

Slutligen tryckte de på vikten av att se människan, förstå att man kan göra misstag, och ge personer en andra chans. Och att även de som redan begått brott var i behov av hjälp, inte bara de som var utanför och riskerade att dras in.

”De som har gjort dåliga saker, ni behöver inte ens ge dem en hel chans, utan en halv chans, det räcker! Man vill bevisa att man inte bara gör dåliga saker. Men nu, står det att han har två narkotikabrott, då är man knarkare, man får inte jobb, folk vill inte synas med en på stan för då kommer polisen till en och visiterar en. Det ska inte vara så, man måste få en chans.”

Det är viktigt att ungas perspektiv inte bara synliggörs i nulägesanalysen, men att deras förslag tas på allvar, och att de även involveras senare i processen när insatser börjar utvecklas och implementeras. Här har Fritid Unga en expertis som kan komma fler verksamheter till gagn när de ska utveckla insatser riktade mot barn och unga.

Förslag för arbetet framåt

Givet mångfalden av förslag som kommit in, vilka insatser borde Umeå kommun prioritera för att få maximal effekt på det förebyggande arbetet och rekrytering till gängrelaterad brottslighet?

Den frågan kommer inte fullt ut besvaras inom ramen för den här rapporten, av två skäl.

Först för att det är få metoder, som vi har sett, som är tydligt evidensbaserade och kan rekommenderas utifrån forskning. Även de som är evidensbaserade är inte alltid testade i Sverige. Det innebär att det inte finns något facit att tillgå för den här sortens förebyggande arbete. Utan vi måste utgå från det vi ser fungerar i vår egen lokala kontext.

Sedan för att Umebrås brottsförebyggande samordnare är experter på problembilden, men inte på verksamheterna. Det är svårt att utifrån se vad som kommer fungera bäst inom skolan, socialtjänsten, Fritid – den expertkunskapen har verksamheterna själva. Därför är vår bedömning att det är verksamheterna som utifrån det här underlaget, och i dialog med de brottsförebyggande samordnarna, själva bör avgöra vad deras bidrag blir till det kommungemensamma utvecklingsarbetet när det gäller den här frågan. Detta utifrån erfarenheten att de utvecklingsinitiativ som fungerar bäst är i regel de som är förankrade hos de som förväntas utföra dem, matchar deras problembild, och som det finns förutsättningar att utföra på ett kvalitetsmässigt sätt.

Därför är förslaget, som också godkänts av programstyrgruppen för social hållbarhet, att låta UVTS arbetsgrupp förbereda ett utkast på gemensam åtgärdsplan. UVTS arbetsgrupp är en transversal grupp av chefer från olika delar av kommunen – förskola, skola, gymnasie, Elevhälsan, socialtjänsten, Umeå Fritid, Kulturskolan och Säkerhet. Gruppen startades först upp inom ramen för *Umeå växer tryggt och säkert*, ett samverkansarbete som ligger under Umebrå, och som har varit igång sedan 2018.

UVTS har varit en utvecklingsmotor för att testa nya metoder för att samverka kring trygghet och brottslighet. Samverkansarbetet har skapat en kollektiv kapacitet i kommunen, och en vana att arbeta i nätverk som nu kan underlätta det kommungemensamma arbetet med att förebygga rekrytering in i gängkriminalitet. Därför bedöms UVTS arbetsgrupp vara ett bra forum för att arbeta fram en kommun-gemensam åtgärdsplan.

Åtgärdsplanen ska sedan godkännas av programstyrgruppen social hållbarhet, och beslutas i KSNAU, kommunstyrelsens näringsliv- och arbetsutskott. Det blir viktigt att tydligt belysa kopplingen mellan det utvecklingsarbete som sker inom ramen för UVTS, och det förebyggande arbete som fortlöpande sker i den ordinarie verksamheten. Arbetet mot rekrytering till gängkriminalitet måste också samordnas med det bredare arbetet mot organiserad brottslighet, exempelvis Säkerhetsenhetens arbete mot välfärdsbrott och arbetslivskriminalitet.

De brottsförebyggande samordnarnas roll blir att skapa en bra struktur för det gemensamma arbetet. Detta genom att i dialog med verksamheterna hjälpa dem att ta fram bra förslag, och sedan se till att förslagen sammanfogas till en fungerande helhet utan dubbelarbete och luckor.

Som ett stöd i prioriteringen av förslag föreslås två verktyg. Dels preventionspyramiden – det måste vara explicit vilken preventionsnivå insatserna är på, och vad de förväntas åstadkomma. Sedan en mall som tydliggör vilken eller vilka av de underliggande faktorer som driver på nyrekryteringen rimligtvis kan påverkas av insatsen – eller om det främst handlar om en insats som möjliggör tidig upptäckt (vilket är viktigt) men som inte påverkar själva grundfaktorerna. Mallen är ett sätt att identifiera luckor i arbetet, och att se till att de insatser som föreslås faktiskt kommer åt problemet.

Som ett exempel har förslagen från listan ovan placerats ut i mallen. (**Obs!** det här är en visualisering, det är *inte* ett förslag på åtgärdsplan).

Ekonomisk utsatthet	Fler jobb/betalda praktiker			
Skolmisslyckande	Arbeta (mer) med skolfrånvaro	Skolfrukost	Fördjupad samverkan kring barn med NPF	Förstärkt vuxen närvaro i skolmiljön
Psykisk ohälsa	Fördjupad samverkan kring barn med NPF			
Bristande familjeförhållanden	Utvecklat föräldrastöd	Analys av kopplingen mellan heder och gängkriminalitet, samt möjlighet att använda sig av stödstrukturer för våldsbejakande extremism		
Utanförskap	Förbättrad utemiljö för att skapa stolthet	Motverka och synliggöra rasism, i synnerhet i skolan	Arbete mot bristande tillit till myndigheter och kommunens bemötande	
Avsaknad av positiva sammanhang och förebilder	Erbjuda fler aktiviteter (föreningsliv eller skola)	Stötta öppna mötesplatser	Mentorer	
Synlig närvaro av kriminella aktörer i den offentliga miljön				
Tidig upptäckt	Utveckla SSPF eller HLT			

I exemplet på föregående sida ser man att en rad, den näst sista, förblir tom – det innebär att det finns en dimension av problemet som inte fångas upp av det här teoretiska insatsbatteriet.

Här är det viktigt att inte stirra sig blind på utvecklingsarbetet – alltså de insatser man vill förstärka, eller starta upp – men också ständigt relatera nya insatser till det befintliga. Då skulle man till exempel se att socialtjänstens fältgrupp och samt polisens områdespoliser och ungdomspoliser är sätt att direkt arbeta mot den synliga närvaron av kriminella i den offentliga miljön (som för övrigt verkar vara ett relativt begränsat problem i Umeå jämfört med andra kommuner).

Att inte glömma bort befintliga insatser är angeläget, eftersom mycket redan görs, och de utvecklingsarbeten som tillkommer måste relatera till det redan pågående.

Sedan kommer de brottsförebyggande samordnarnas roll att vara att genomgående se till att det arbete som nu genomförs inom ramen för UVTS också genomsyras av tre viktiga principer, som också växt fram ur samtalen i intervjuerna:

1. **Delaktighet.** Som i allt arbete som berör barn och unga är det av yttersta vikt att också lyssna på barnens röst och säkerställa deras delaktighet i såväl problembeskrivning som formulering och implementering av åtgärder. Det innebär att man måste skapa en struktur för barns delaktighet i UVTS-arbetet, och i varje enskild insats; dels för att det är ett krav utifrån Barnkonventionen, dels för att det också på sikt kommer leda till ett mer träffsäkert arbete, samtidigt som det positivt bidrar till arbetet, eftersom utanförskap och en känsla att inte bli hörd är en av de faktorer som driver på rekryteringen. Bäst vore om det kunde synkas med ett bredare utvecklingsarbete, inom Umeå kommun, kring barns delaktighet och hur den säkerställs i kommunens samtliga processer.

2. **Ömsesidighet.** Det finns en risk, i brottsförebyggande arbete, att enbart arbeta med åtgärder som är riktade mot en marginaliserad målgrupp i syfte att fixa ”dom”. Detta i all välvillighet. Men det finns en risk att man då skapar spänningar och förstärker befintliga polariseringar. Många pratar om ett tilltagande ”vi-och-dom” i Umeå, även om åsikterna går isär när det gäller vem som ansvarar för motsättningarna (se Birkne, Chninou och Agic 2021 och Umeå kommun 2022). Från kommunens perspektiv är det lätt att härleda problemen till ”social oro”, till en bristande tillit till myndigheter, till problemgrupper som måste informeras, utbildas och guidas. Men när man pratar med grupperna i fråga, eller de som arbetar nära dem, framträder en annan bild: då är det ofta andra problem som lyfts fram som förklaringar, som rasism, utestängning, diskriminering, nedprioritering, dåligt bemötande från socialtjänsten, rasism i skolan, fattigdom och ojämlikhet. Om man bara avfärdar de förklaringarna i stället för att engagera med dem, då kommer man inte överbrygga ”vi-och-dom”. Medan om man arbetar på två fronter samtidigt – fixa ”dem” men också fixa ”oss”, med bristande tillit till myndigheter men också med det egna bemötandet och ens egen brist på kulturell kompetens, då blir det också mer sannolikt att de insatser man sätter in blir mer framgångsrika.

3. **Kvalitet i det egna arbetet** – oavsett vilka insatser som sätt in så måste de ingå i ett bredare arbete med kvalitet och struktur. Det innebär att för varje insats formulera tydliga effekt- och processmål, som sedan följs upp regelbundet. Uppföljning blir extra viktigt om man arbetar med insatser som inte är evidensbaserade eller utvärderade på annan ort. Rollen att följa upp insatserna bör axlas av de brottsförebyggande samordnarna. Samtidigt som insatserna följs upp bör ett utvecklingsarbete också göras när det gäller den förebyggande samverkansarkitekturen i Umeå kommun. Under arbetet med rapporten har det kommit tydliga signaler att det finns för många otydliga eller potentiellt konkurrerande samverkansstrukturer i Umeå, och att helhetsbilden över vem som gör vad saknas. Där bör de brottsförebyggande samordnarna också få i uppdrag att se över vilka samverkansstrukturer som finns, bedöma deras effektivitet, och i dialog med andra verksamheter föreslå vilka som bör fortsätta, alternativt upphöra eller tillkomma. Detta för att skapa bättre förutsättningar för effektiv samverkan.

4. **Samverka med fler!** – särskilt i en kontext av begränsade kommunala resurser är det intressant att kroka arm med fler externa aktörer i det förebyggande arbetet. Det gäller givetvis polisen, med vilken Umeå kommun har en samverkansöverenskommelse, och som är en mycket viktig partner i det här arbetet. Men det gäller också föreningar, trossamfund, men även företag. Näringslivet har skickat tydliga signaler att de är villiga att stötta det brottsförebyggande arbetet i Umeå, både genom konkreta insatser och tillförsel av medel. Därför är förslaget att även insatser som bedrivs av externa aktörer bör synliggöras i *Umeå växer tryggt och säkert* åtgärdsplan, för att bemöda sig om en bra helhet, utan konkurrerande insatser eller uppenbara luckor. Ett intressant utvecklingsförslag är att skapa en struktur för att möjliggöra för näringslivet att "sponsra" viktiga förebyggande insatser, som utförs i kommunal regi eller av föreningslivet. Ett förslag på hur en sådan struktur kan utvecklas håller just nu på att förberedas på Strategisk Utveckling. Idén är nyskapande och med stort potential, men kommer kräva resurser i form av en projektledare för att kunna utvecklas på ett bra och säkert sätt.

6. Slutsats och rekommendationer

Syftet med rapporten var att förklara dynamiken bakom den rekrytering av barn och unga in i gängrelaterad brottslighet som nu sker, redogöra för den lokala lägesbilden i Umeå, och föreslå strategier för det gemensamma förebyggande arbetet.

Det är tydligt från den information som polisen ger, samt från intervjuerna som utförts under det förberedande arbetet med rapporten, att nationella gäng har kopplingar till Umeå, och att barn och unga i allt större utsträckning används av kriminella i Umeå för att utföra uppgifter som narkotikaförsäljning. Mycket tyder på att omfattningen på rekryteringen ökar.

Det innebär att det är angeläget att också lägga resurser på att förebygga och motverka den här negativa utvecklingen, även om det just nu inte är ett lika allvarligt problem här som i andra kommuner. Än så länge är problemet hanterbart.

I den tredje delen av rapporten beskrivs ett antal förslag på hur kommunen kan förstärka och utveckla sitt förebyggande arbete mot nyrekrytering. Eftersom det finns få insatser vars effektivitet är vetenskapligt bevisade bedöms det rimligt att inte enbart utgå från evidensbaserade metoder, men att även kunna testa andra insatser, givet en noggrann målformulering och kvalitetsmässiga möjligheter till uppföljning.

Utifrån de resurser som finns tillgängliga för arbetet är förslaget att inte ha som målbild att förebygga nyrekrytering genom universella insatser och en förstärkning av det ordinarie arbetet, utan att sikta på en begränsning av nyrekryteringen genom mer riktade, selektiva insatser, eventuellt i kombination med universella insatser.

Förslaget är att den åtgärdsplan som kommer tas fram under våren 2024 kommer förberedas av UVTS arbetsgrupp, eftersom den samlar mycket relevant kompetens från kommunens olika verksamheter. Steget därefter blir att börja arbeta med insatserna, för att förstärka Umeå kommuns arbete med att motverka och förebygga nyrekrytering, i samverkan med andra aktörer.

Eftersom problembilden är så komplex blir det viktigt att samla alla goda krafter för att tillsammans kunna motverka rekryteringen av barn och unga in i gängkriminalitet, för att Umeå även fortsättningsvis kan vara en kommun med hög tillit och trygghet.

7. Referenser

- Ahlbom, Jennifer och Wicklin, Martin.** 2023. 'Barnen som glöms bort: "Riktat stöd brister för syskon till kriminella". I *Lagens Namn* (16 juli), Sveriges Radio.
[Barnen som glöms bort: "Riktat stöd brister för syskon till kriminella" 16 juli 2023 - I lagens namn | Sveriges Radio](#)
- Birkne, Tilia, Chninou, Mahmoud och Agic, Haris.** 2021. *Alla de här drömmarna: ungas erfarenheter av segregation, ojämlikhet och marginalisering i Umeå*, Studieförbundet.
[Rapport Alla de här drömmarna \(studieförbundet.se\)](#)
- Brå (Brottsförebyggande Rådet).** 2019. *Skolundersökningen om brott: om utsatthet och delaktighet i brott*. Rapport 2020:11.
[Skolundersökningen om brott - Brottsförebyggande rådet \(bra.se\)](#)
- Brå (Brottsförebyggande Rådet).** 2021. *Dödligt skjutvapenvåld i Sverige och andra europeiska länder – en jämförande studie av nivåer, trender och våldsmetoder*. Rapport 2021:8.
[Dödligt skjutvapenvåld i Sverige och andra europeiska länder \(bra.se\)](#)
- Brå (Brottsförebyggande Rådet).** 2023. *Barn och unga i kriminella nätverk: en studie av inträde, brott, villkor och utträde*. Rapport 2023:13.
[Barn och unga i kriminella nätverk \(bra.se\)](#)
- Ivert, Anna-Karin, och Mellgren, Caroline.** 2021. *Effektutvärdering av Sluta Skjut: en strategi för att minska det grova våldet*. FoU rapport 2021:2, Malmö Universitet.
[Effektutvärdering av Sluta skjut. En strategi för att minska det grova våldet \(bra.se\)](#)
- Forkby, Torbjörn.** 2023. 'Gängens lockelse och svek'. Föreläsning under Umebrå forum (9 november).
- Hultman, Alexander.** 2022. 'Gängen drar in enorma belopp på bedrägerier'. *Svenska Dagbladet* (8 december).
[Kriminella gängen drar in enorma belopp på bedrägerier | SvD](#)
- IVO (Inspektionen för vård och omsorg).** 2023. *Tillsyn av Sis särskilda ungdomshem 2021–2022. Redovisning av regeringsuppdraget S2021/03345*
[Tillsyn av SIS särskilda ungdomshem \(ivo.se\)](#)
- Polismyndigheten, Socialstyrelsen och Statens institutionsstyrelse (SIS).** 2023. *Bob – barn och unga i organiserad brottslighet: redovisning av Polismyndighetens, Socialstyrelsens och Statens institutionsstyrelsens uppdrag att föreslå en samverkansstruktur för arbete med barn och unga i och i närheten av miljöer kopplade till organiserad brottslighet (Ju2023/00972)*. Myndighetsgemensam rapport.
[Bob - barn och unga i organiserad brottslighet \(3\).pdf](#)
- Sivertsson, Fredrik.** 2023. 'Våldsutvecklingen bland unga män på 2000-talet'. Föreläsning inför Nätverket brottsförebyggande praktiker och forskare (25 oktober)
- Sjöbeck, Cajsa.** 'Gängkriminella vid fotbollsplaner: "Pågått under lång tid"'. Ekot, Sveriges Radio.
[Gängkriminella vid fotbollsplaner: "Pågått under lång tid" - Nyheter \(Ekot\) | Sveriges Radio](#)

SBU (Statens beredning för medicinsk och social utvärdering). 2019. *Risk- och skyddsfaktorer för våld och kriminalitet bland unga*. Svar från SBU:s upplysningstjänst nummer 201918

[Risk- och skyddsfaktorer för våld och kriminalitet bland unga; Explanatory risk factors for violence, offending, and delinquency in adolescents \(sbu.se\)](#)

SBU (Statens beredning för medicinsk och social utvärdering). 2023. *Psykosociala insatser för att förebygga och minska gängkriminalitet bland barn och unga vuxna*. Publikation nummer 169.

[Psykosociala insatser för att förebygga och minska gängkriminalitet bland barn och unga vuxna \(sbu.se\)](#)

Sernhede, Ove, Rosales, René Léon och Söderman, Johan. 2019. *När betongen rättar sin rygg: ortenrörelsen och folkbildningens renässans*. Daidalos.

Socialstyrelsen. 2021. *Insatser för att motverka fortsatt normbrytande beteende och återfall i brott. Kunskapsstöd med rekommendationer för socialtjänstens arbete med barn 6–17 år*.

[Insatser för att motverka fortsatt normbrytande beteende och återfall i brott \(socialstyrelsen.se\)](#)

Westin, Lars. 2023. Presentation om Umeås historiska utveckling i ett jämförande perspektiv. Intervju med Umebrå. (23 november)

Umeå Kommun. 2020. *Umeås stadsdelar – så står det till! Sociala stadsrumsanalyser och stadsdelsbeskrivningar som underlag till gestaltning av livsmiljöer för välbefinnande, tillit och trygghet*. Rapport.

[Umeås stadsdelar – så står det till \(umea.se\)](#)

Umeå Kommun. 2022. *Perspektivsammanställning – vad är det vi måste prata med varandra om? Samtalsunderlag för medborgardialogen om segregation*.

[Perspektivsammanställning medborgardialog segregation \(umea.se\)](#)

Umeå Kommun. 2023. *Program för social hållbarhet 2023*

[Program för social hållbarhet 2023 \(umea.se\)](#)

Umeå Kommun. 2024. *Brottsligheten i Umeå – Lägesbild 2023*

[Brottsligheten i Umeå – Lägesbild 2023 \(umea.se\)](#)

Om rapporten

Rekrytering av barn och unga till gängrelaterad brottslighet är ett ökande problem nationellt i Sverige. Vad är det som driver utvecklingen? Och hur ser läget ut lokalt, i Umeå? Med utgång från polisens analys och samtal med yrkesverksamma från kommunala verksamheter och civilsamhället försöker rapporten ge svar på de frågorna. Den föreslår även strategier för hur olika verksamheter tillsammans kan förebygga och motverka utvecklingen, inom ramen för satsningen Umeå växer tryggt och säkert.